

ŞANLIURFA MÜZESİ'NDEKİ SAVAŞÇI KABARTMASI*

*Fikri KULAKOĞLU**

Üzerinde bir savaşçı figürünün betimlendiği bir kabartma, Şanlıurfa Müzesi kayıtlarına göre Harran civarında bulunmuş ve 1962 yılında Müze'ye getirilmiştir (Envanter no: 6.1.1962).

İri gözenekli bazalttan yapılmış dikdörtgen ortostat, 60 cm. genişliğinde, 100 cm. yüksekliğinde ve 35 cm. kalınlığındadır (Res. 1). Arka yüzünün iki yan kenarı düzleştirilmiş, ancak ortası kabaca bombeli olarak bırakılmıştır. Ortostadın üst kenarındaki iki dikdörtgen zıvana deliği, bunun üzerinde başka bir yapı elemanının olması gerektiğini göstermektedir. Eser, tahribat sonucu yatay olarak kırılmış ve ortadan ikiye ayrılmıştır. Ortostat üzerinde, soluna doğru ilerleyen ve öne doğru uzattığı sol eliyle bir yay, aşağıya doğru sarkan sağ eliyle de ok tutan bir savaşçı figürü betimlenmiştir. Omuzuna bir şeritle tutturulmuş sadağı, oklarla doludur.

Cepheden gösterilmiş göz ve kaş, bütün yüze egemendir. Ağzı bir yivle gösterilmiştir. Altı yatay sıra olarak düzenlenmiş buklelerden oluşan saçı ense üstüne kadar uzanmaktadır. Bıyıksızdır. Figür, kısa kollu, geniş bir kemerle tutturulmuş, dizi üstünde sona eren ve etek ucu kısa püsküllerle süslü bir elbise giymektedir. Eteğinin katlama yeri, diagonal bir bantla gösterilmiştir. Ayakkabılarının uçları hafifçe yukarı kalkıktır. İki bileğinde, kalın bilezikler vardır.

"Savaşçı" motifi, Geç Hitit sanatının "geleneksel Hitit ikonografisinin" hakim olduğu erken safhada yaygın değildir. Benzer motifler ancak, Geç Assur

* Doç.Dr. Fikri Kulakoğlu A.Ü. D.T.C.F. Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Sıhhiye/Ankara.

Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından desteklenen "Şanlıurfa M.Ö. I. Bin Merkezleri" konulu projenin bir kısmını içermektedir. Bu konuda çalışmam için beni yönlendiren ve destekleyen hocam Prof. Dr. Nimet Özgüç'e çok teşekkür borçluyum. Ayrıca, bu eserleri yayınlamam için verdikleri izin ve gösterdikleri kolaylıklar için, Şanlıurfa Müzesi Müdürü Eyüp Bucak ve Arkeolog Hamza Güllüce'ye teşekkür ederim.

Sanatı'nın Geç Hitit sanatını etkilemeye başladığı dönemde karşımıza çıkmaya başlar¹. Bu etkiler ile betimlenen sahnelerde, mitolojik veya öbür dünyaya ilişkin konulardan ziyade, kral ailesi, rahipler, piyadeler ve savaşçılar geçidi gibi günlük hayattan alınmış konular da işlenmeye başlanır². Assur sanatının, Geç Hitit tasvir sanatına yaptığı diğer önemli bir katkı da, her bir kabartmanın ayrı bir olayı veya kişiyi betimlemesi, dolayısıyla bir sahnenin birden fazla kabartma üzerinde tamamlanmasıdır³. Şanlıurfa kabartmasındaki figür de, olasılıkla askeri bir törende betimlenmiş piyadeler sırasının bir üyesidir.

Ancak, figür üzerinde detayların gösterilmemesi, savaşçının başının ve bacaklarının profilden, gövdenin ise cepheden tasviri dikkat çekicidir. Her ne kadar Assur sanatı etkisinde yapılmış olsa da, bu eserin Geç Hitit sanatının bir ürünü olduğu bellidir.

Stilistik açıdan incelendiğinde de, Şanlıurfa kabartmasındaki figürün Geç Hitit sanatının ikinci safhası içinde değerlendirilebileceği açıktır. Özellikle, spiral buklelerden oluşan yatay kabartma saç sıraları, Geç Hitit sanatının orta safhasında ortaya çıkan bir yenilik olarak kabul edilmektedir⁴. Bu saç stiline Geç Hitit sanatında en iyi bilinen örneği, Karkamış'taki Katuwas kabartmasında görülmektedir⁵. W. Orthmann tarafından Karkamış III-Geç Hitit II stil grubu içinde incelenen Katuwas kabartmasındaki figür, spiral bukle dizilerinden oluşmuş saçlı ve sakallıdır⁶. Bu saç tipi, Assur etkilerini taşıyan Geç Hitit sanatı ürünü kabartmalarda ve tasvirli eserlerde görüldüğü için, Geç Hitit II dönemi kabartmalarının tarihlendirilmesinde bir kriter olarak kabul edilmektedir⁷. Şanlıurfa ortostadındaki figürün saçlı ve üç yatay sıra olarak düzenlenmiş dikdörtgen sakalı da, aynı stilde işlenmiştir⁸.

1 Ussishkin, D., 1969, s. 127; Unger, E., 1925, s. 14, lev. VIII.

2 Ussishkin, D., 1969, s. 127.

3 Ussishkin, D., 1967, s. 185.

4 Akurgal, E., 1968, s. 98-99; Orthmann, W., 1971, s. 32, 34.

5 Orthmann, W., 1971, s. 516.

6 Orthmann, W., 1971, s. 34.

7 Mallowan, M. ve Hermann, G., 1974, s. 22; Madhloom, T.A., 1971, s. 87; Darga, M., 1992, s. 254. Ancak, D. Ussishkin'e göre, Karkamış'ta Suhi-Katuwas grubuna giren kabartmaların tarihlendirilmesi problemlidir. Eğer Assur etkisinin Geç Hitit sanatına girişi, Sangara ile Assurmasirpal II zamanındaki ilk politik ilişkiler olarak kabul edilirse, o zaman da Assur etkisi gösteren bu gruba dahil edilen kabartmaları Sangara veya sonrasına tarihlemek gerekir. J.D Hawkins ise D. Ussishkin'in bu görüşüne katılmamaktadır: Hawkins, J.D., 2000, s. 76-77. Ayrıca bkz. Winter, I.J., 1975, s. 139-140.

8 D. Ussishkin'e ve T.A. Madhloom'a göre, erkek figürlerin bıyiksız olarak tasvir edilmeleri, M.Ö. 9. yy Geç Hitit kabartmalarının tarihlendirilmesinde önemli bir unsurdur: Ussishkin, D., 1969, s. 129; Madhloom, T.A., 1971, s. 88. Buna karşılık, I. Winter, bıyığın tarihlendirmede çok önemli bir kriter olamayacağını belirtmektedir: Winter, I.J., 1979, s. 118, not 12.

Ayrıca, W. Orthmann tarafından Karkamış III-Geç Hitit II stil grubu içinde incelenen Arslantaş 2 stelinde betimlenmiş savaşçı figürü de, saç stili ile Şanlıurfa kabartmasına benzerlik göstermektedir. Buna karşın yuvarlak sakalı ve Assur tipindeki sandaletleri ile Şanlıurfa kabartmasından farklıdır: Thureau-Dangin, v.d., 1931, lev. II/1; Orthmann, W., 1971, s. 480, lev. 4e.

Öte yandan, Şanlıurfa ortostadındaki figürün iki kolundaki bilezikler de Karkamış'taki Katuwas kabartmasında da görülmektedir⁹.

Şanlıurfa civarında, muhtemelen Harran yakınlarından getirildiği belirtilen bu eser, Fırat nehrinin doğu kıyısında bulunmuş ve Geç Hitit sanatı etkileri taşıyan az sayıdaki heykeltraşlık eserlerinden birisidir.

Önceki bilgilerimize göre, Geç Hitit beyliklerinin kontrol ettikleri alan, Fırat ile sona ermekteydi¹⁰. Ayrıca, son yıllara kadar, Fırat'ın doğusunda, özellikle Şanlıurfa bölgesinde, Geç Hitit egemenliğini gösteren önemli buluntular da bilinmemekteydi. Karkamış'ın 30 km. kadar uzağında ve Fırat'ın doğusundaki Aslantaş'ta bulunmuş olan, çift boğalı bir heykel kaidesi¹¹ ile Karkamış'ın yaklaşık 70 km. güneyindeki Til Barsip'te bulunan bazı eserler, Geç Hitit sanatının bu bölgedeki sınırını oluşturmaktaydı¹².

Buna karşın, 1998 yılından itibaren Şanlıurfa ve civarında yaptığımız araştırmalarda, bölgede çok sayıda Geç Hitit merkezinin varlığını tespit ettik¹³. Bunlardan en önemlileri, Şanlıurfa'nın yaklaşık 17 kilometre kuzeyindeki Göl-pınar ve onun 15 km. kadar doğusundaki Kabahaydar-Edene'dir¹⁴. Bu merkezlerde keşfettiğimiz çok sayıdaki heykeltraşlık eseri, sadece Geç Hitit sanatının etkisini değil, bu bölgede egemenlik kurmuş bir Geç Hitit beyliğinin varlığını da göstermektedir¹⁵. Nitekim, Geç Assur yazılı kaynaklarında adı geçen ve K. Köroğlu tarafından lokalizasyonu belirlenmiş olan *Adani* ülkesinin, bugünkü Kabahaydar/Edene olduğu¹⁶, buradan çıkarılmış olduğunu tespit ettiğimiz eserlerle de doğrulanmaktadır¹⁷.

Burada incelenen ve Assur sanatının Geç Hitit sanatını etkilemeye başladığı bir safhaya tarihlenebilen bu eser, Harran'ın kuzeyindeki *Adani ülkesi*'ne ait olmalıdır. Şanlıurfa ve civarında önümüzdeki yıllarda yapılacak araştırmalar, bu bölgedeki diğer Geç Hitit merkezlerini ve kültürünün yayılım alanını tespit etmemizi sağlayacaktır.

9 Orthmann, W., 1971 s. 516

10 Hawkins, J.D., 2000, s. 1, 74-75.

11 Thureau-Dangin, v.d., 1931, s. 67-68; lev. II-III.

12 Ussishkin, D., 1967, s. 181 vd.

13 Kulakoğlu, F., 1999; Kulakoğlu, F., 2000; Kulakoğlu, F., 2001.

14 Kulakoğlu, F., 1999, s. 167-170.

15 Kulakoğlu, F., 1999, s. 174-175.

16 Köroğlu, K., 1998, s. 84, 97.

17 Köroğlu, K., 1998, s. 81; Kulakoğlu, F., 1999, s. 170-174.

KAYNAKÇA

- Akurgal, E., 1968: *The Art of Greece. Its Origins in the Mediterranean and Near East*. New York.
- Darga, M., 1992: *Hitit Sanatı*. Akbank Yayınları. İstanbul.
- Hawkins, J.D., 2000: *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions. Vol I. Inscriptions of the Iron Age. Part 1: Text. Introduction, Karatepe, Kafkamis, Tell Ahmar, Maraş, Malatya, Commagene. Part 2. Amuq, Aleppo, Hama, Tabal, Assur Letters, Miscellaneous, Seals, Indices*. Berlin.
- Köroğlu, K., 1998, *Üçtepe I*. Ankara.
- Kulakoğlu, F., 1999: "Late-Hittite Sculptures from Şanlıurfa Region". *Bulletin of the Middle Eastern Culture Center at Japan*. Vol. XI. s. 167-181.
- Kulakoğlu, F., 2000, "Şanlıurfa M.Ö. I. Bin Merkezleri Yüzey Araştırması", *XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı 24-28 Mayıs 1999 Ankara*. 2. Cilt. Ankara, s. 1-5.
- Kulakoğlu, F., 2001, "Şanlıurfa M.Ö. I. Bin Merkezleri Yüzey Araştırması". *XVIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı 22-26 Mayıs 2000 İzmir*. Ankara, s. 57-66.
- Madhloom, T.A., 1971, *The Chronology of Neo-Assyrian Art*. London.
- Mallowan, M. ve Hermann, G., 1974, *Ivories from Nimrud (1949-1963) Fascicule III. Furniture from SW.7 Fort Shalmaneser*. Published by the British School of Archaeology in Iraq. Aberdeen.
- Orthmann W., 1971: *Untersuchungen zur Späthethitischen Kunst*. Bonn.
- Thureau-Dangin, v.d., 1931, *Arslan-Tash*. Atlas. Paris.
- Ussishkin, D., 1967, "On the Dating of Some Group of Reliefs from Carchemish and Til Barsib". *ASt. XVII*. s. 181-192.
- Ussishkin, D., 1969: "The Date of the Neo-Hittite Enclosure in Karatepe". *ASt. XIX*. s. 121-138.
- Unger, E., 1925: *Die Reliefs Tiglatpilesers III. aus Arslan Tasch*. Publications des Musées D'Antiquités de Stamboul. İstanbul.
- Winter, I.J., 1975: "Review of Orthmann W., 1971, *Untersuchungen zur Späthethitischen Kunst*. Bonn" in *JNES Vol. 34*, s. 137-142.
- Winter, I.J., 1979: "On the Problems of Karatepe: The Reliefs and Their Context" *ASt. XXIX*. s. 115-151.



Resim 1